

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 6, Sayı: 2, 2022, ss. 277-291/ Volume: 6, Issue: 2, 2022, pp. 277-291

Journal homepage: <https://apjir.com/>

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

İMAM ŞÂFİİ'NİN HABER-İ VÂHİDİ İTİKATTA DELİL OLARAK KULLANMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (er-Risâle Örneği)

Serap ÖZKUL

Yüksek Lisans Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Hadis Anabilim Dalı, Nevşehir
Graduate Student, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Department of Hadith, Nevşehir/Turkey

serapozkul3@gmail.com

orcid.org/0000-0002-4240-579X

ror.org/019jds967

Öz

İslâm dininin temelini akîde oluşturur. İnanç esasları, diğer hükümlerde olduğu gibi önce Kur'ân'a sonra sahih hadislere dayanır. İnanç esaslarını delilleriyle konu alan ilim ise kelâm ilmidir.

Tek kişinin haberi anlamında kullanılan haber-i vâhidle amel konusunda hicrî ilk asırlardan itibaren tartışmalar yaşanmış, söz konusu tartışmalarda Kelâm ilmi de nasibini almıştır. Haber-i vâhid ile nakledilen inanç esaslarının Kur'ân ve mütevâtir habere dayanması gerektiği konusunda görüşler öne sürülmüş, haber-i vâhidin inanç konularında hüccet olamayacağı konusu ön plana çıkarılmıştır. İmam Şâfiî, haber-i vâhidin hücciyetini *er-Risâle*'de savunmuş, haber-i vâhidin delil olduğunu Kur'ân'dan, Peygamber ve sahâbe döneminden getirdiği örnekleri ileri sürerek ispat etmeye çalışmıştır.

Bu çalışmada, hadislerin çoğunluğunu oluşturan haber-i vâhid, haber-i vâhidin hüccet oluşu, İmam Şâfiî'nin haber-i vâhidle ve kelâm ilmiyle ilgili görüşleri ve *er-Risâle* bağlamında haber-i vâhidi itikatta delil olarak kullanmadığı ele alınmıştır. Haber-i vâhidle ilgili görüşler delil ve örnekleriyle ortaya konularak bir izah amaçlanmıştır. Değerlendirme sonucunda İmam Şâfiî'nin haber-i vâhid ile ilgili herhangi bir tasnife gitmeyip hüküm itibarıyla haber-i vâhidi hem amelde hem akîdede hüccet kabul ettiği yönünde bir kanaat hasıl olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Haber-i vâhid, Şâfiî, *er-Risâle*, İtikad, Delil.

İMAM al-SHÂFİİ'S USE OF SINGLE-PERSON REPORT (al-KHABAR al-WÂHİD) AS EVIDENCE IN FAITH (In the Context of al-Risâlah)

Abstract

Faith constitutes the basis of the religion of Islam. The principles of belief are based on al-Qur'ân first, and then on sound hadiths, as in other provisions. The science that deals with the principles of belief with evidence is the science of al-Kalâm.

Geliş Tarihi: 17.06.2022

Doi: <https://doi.org/10.52115/apjir.1132420>

Kabul Tarihi: 20.06.2022

Beginning from the first exilic centuries, there have been debates on the issue of religious practices (deeds) based upon khabar wahid that is used in the sense of a single-person report. The science of al-Kalâm had, as well, its share in these debates. Regarding the single-person report, arguments, claiming that the bases of faith should lean on al-Qur’ân and multi-person reports (Motawatar khabar), have been propounded, and the view that single-person reports cannot be a proof (hujjah) in matters of faith has been featured.

In his al-Risâlah, Imam al-Shâfi’î yet argued for single-person report’s being an argument, and by citing the examples from al-Qur’ân, from the periods of the Prophet (pbuh) and His companions (Şahâbah) he tried to prove his thesis on the issue.

In this study, within the context of al-Risâlah, the issues of single-person report that constitutes the majority of hadiths, its being an argument, the opinions of Imam al-Shâfi’î on the single-person report and the science of Kalâm, and if he used single-person report as a proof in faith were discussed. A virtuous explication was aimed by presenting opinions about single-person reports with evidence and examples. As a result of the evaluation, it was concluded that Imam al-Shâfi’î did not make any classification regarding single-person reports, and accepted them as arguments both in practice and faith.

Key Words: Hadith, Single-person report (al-Khabar al-Wâhid), Shafi’î, al-Risâlah, Faith, Argument.

Atf / Cite as: Özkul, Serap. “İmam Şâfi’î’nin Haber-i Vâhidi İtikatta Delil Olarak Kullanması Üzerine Bir Değerlendirme (er-Risâle Örneği)”. *Apjir* 6/2 (Ağustos 2022), 277-291.

Giriş

Asıl adı Muhammed b. İdris olan İmam-ı Şâfiî (ö. 204/820) hicri 150 yılında Gazze’de doğdu. Küçük yaşta kendini okumaya ve ilme veren Şâfiî birçok ilmî yolculuklar yapmış, bu yolculuklar onun ilmî mülâhazasının oluşmasına vesile olmuştur. Mâlik b. Enes’ten (ö. 179/795) Medinelilerin fikhını, Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî’den (ö. 189/805) Kûfe ekolünün fikhını öğrenmiş, bu iki ekolü bir süzgeçten geçirip kendi fikhî düşüncesini oluşturmuştur.¹

Şâfiî, kelâm ilmiyle uğraşmayı hoş karşılamamış, bu ilimle uğraşanların her an ayaklarının kayıp bir felakete maruz kalabileceğini ileri sürmüştür. Kelâmla uğraşanları ağır bir dille eleştirip, onlara mesafeli davranmıştır. Önemli kelâm ve itikadî münakaşaların yaşandığı, hadis ve sünnetin saf dışı bırakılmaya başlandığı bir devirde yetişmiştir. Söz konusu dönemde cereyan eden hâdiseler ve tartışmalar Şâfiî’nin düşüncesinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Şâfiî; fikirlerin etkisiyle usul alanında ilk eser sayılan *er-Risâle*’yi yazmış, bu eserin etkisi günümüze kadar gelmiştir.²

Şâfiî’nin *er-Risâle*’si, ilki Bağdat’ta, diğeri Mısır’da olmak üzere iki kere yazılmış ve çeşitli dillere çevrilmiştir. *er-Risâle* üzerine şerhler yazılmış, birçok İslâm âlimi için usul kaynağı olmuştur. Şâfiî *er-Risâle*’sinde, haber-i vâhid konusuna detaylı olarak değinmiş, haber-i vâhidin bağlayıcılığını ve delilliğini örneklerle ispat etmeye çalışmıştır.³

¹ Nail Okuyucu, *İmam Şâfiî* (Ankara: Anadolu Ay, 2020), 17-30; Bilal Aybakan, “Şâfiî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/222-233.

² Okuyucu, *İmam Şâfiî*, 167-180; Aybakan, “Şâfiî”, 38/222-233.

³ Murteza Bedir, “er-Risâle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/117.

İMAM ŞÂFİ'İNİN HABER-İ VÂHİDİ İTİKATTA DELİL OLARAK KULLANMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (er-Risâle Örneği)

Çalışmamızda öncelikle konunun dibâcesi niteliğinde haberin kısımlarını işleyip, daha sonra İslâm âlimlerinin haber-i vâhidin itikatta delil oluşu hakkındaki görüşlerini ele alacağız. Şâfi'nin *er-Risâle*'sinde haber-i vâhidi delil olarak kullandığına dair örnekler sunarak ilgili konuyu bu bağlamda ele alacağız.

1. Haber ve Kısımları

Haber; lügat olarak, herhangi bir olay, nesne veya konuya dair elde edilen bilgi manasına gelir. Hadis ilminde haber, Hz. Peygamber, sahâbe veya tabiînden nakledilen bilgi demektir.⁴ Hadis sözcüğü ile haber sözcüğünü aynı anlamda kullananlar olduğu gibi farklı anlamda kullananlar da olmuştur. Genel itibariyle Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivâyet edilenlere hadis, Hz. Peygamber dışındaki kimselerden rivâyet edilenlere ise haber denilmiştir.⁵ Çalışmamızda haber kelimesini hadisle aynı anlamda kullanmayı tercih ettik. Hadis literatüründe haber; mütevâtir ve âhâd olmak üzere iki kısma ayrılır.⁶ Vetr kökünden türeyen mütevâtir kelimesi sözlükte; peş peşe gelme, arkası kesilmeksizin birbirini takip etme gibi anlamlara gelir. Terim olarak, yalan üzerinde kasıtlı veya kasıtsız aklen birleşmeleri mümkün olmayan bir topluluğun, yine kendileri gibi bir topluluktan görülmüş veya işitmiş gibi rivâyet ettikleri haberdir. Buradaki topluluğun sayı bakımından tespit ve tayin edilmesi şart değildir.⁷ Kelâm ilmînde ise mütevâtir, haberleşme ve bunların dışında bir iletişim aracı olmadan üzerinde icma edilmiş haber olarak tanımlanmıştır. Şâfi, mütevâtir yerine doğru ve yakîn bilgi anlamında “el-ihata” ve “el-ilmu'l-amme” tabirlerini kullanmıştır.⁸

Mütevâtir haberler, gelişleri itibariyle sağlam ve güvenilir haberler olup araştırılmalarına gerek görülmemiştir.⁹ Mütevâtir haber, lafzî ve manevî olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bütün rivâyetlerinde lafızları aynı olan, Hz. Peygamberin (s.a.v.) ağzından çıktığı şekilde bize ulaşan hadis lafzî mütevâtir hadistir.¹⁰ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadisleri arasında lafzî mütevâtirin ne kadar olduğu ihtilafıdır.¹¹

Manevî mütevâtir, aynı metnin farklı lafızlarla rivâyet edilmesiyle meydana gelmektedir. Mütevâtir hadislerin çoğu bu türdür.¹² Mütevâtir haberin yakînî bilgi ifade ettiği İslam âlimlerince ittifakla kabul edilmektedir. Âlimler, mütevâtir hadisi inkâr etmenin

⁴ Muhammed b. Sâlih b. el-Useymîn, *Mustalahu'l-Hadîs* (Kahire: Mektebetü'l-İlm, 1415/1994), 5.

⁵ Useymîn, *Mustalahu'l-Hadîs*, 5; Tâlat Koçyiğit, *Hadis Usûlü* (Ankara: TDV, 2013), 12.

⁶ Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed et-Tîbî, *el-Hulâşa fi uşûli'l-hadîs*, thk. Ebû Âsım el-Eserî (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1430/2009), 30; Ahmet Naim, *Hadis Usûlü* (İstanbul: Ravza, 2009), 98.

⁷ Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, 15.

⁸ Ahmet Yücel, *Hadis Usûlü* (İstanbul: İFAV, 2017), 153.

⁹ İsmail Hakkı Ünal vd., *Hadis El Kitabı*, ed. Zişan Türcan (Ankara: Grafiker, 2016), 288.

¹⁰ Ünal vd., *Hadis El Kitabı*, 288-290; Naim, *Hadis Usûlü*, 99.

¹¹ Yücel, *Hadis Usûlü*, 157.

¹² Yücel, *Hadis Usûlü*, 158.

Peygamber’i yalanlama manasına gelme ihtimali ile insanı küfre götürebileceğini belirtmişlerdir.¹³

Âhad, lügatta “bir” anlamına gelir ve bir şeyin sayısına delâlet eden ahad veya vâhid’in çoğuludur. Haber-i vâhid ya da âhâd haber mütevâtir derecesine ulaşmayan ve genel olarak bir kişinin diğer bir kişiden rivâyet ettiği haberdır. İmam Şâfiî’nin ifadesiyle bu tür haberlere haber-i hasa da denir.¹⁴ Âhâd haberler, meşhur, azîz ve garîb olmak üzere üç kısma ayrılır. Meşhur haber, her tabakada sayısı üçten aşağı düşmeyen ve tevâtür derecesine ulaşmayan haberlere verilen isimdir. Azîz haber, herhangi bir tabakada iki râvi tarafından rivâyet edilen haberdır. Garib haber ise metin ve isnad yönünden tek kalmış veya başkası tarafından rivâyet edilmemiş haber olarak nitelendirilir.¹⁵

Haber-i vâhidler, sıhhat açısından bir tasnife tabi tutulduğunda sahih, hasen, zayıf, mevzu olmak üzere dört kısma ayrılırlar.¹⁶ Bu kısımları burada tek tek açıklamak çalışmamızın çerçevesi dahilinde değildir. Burada haber-i vâhidlerin bilgi açısından değeri ve delil olarak kullanılıp kullanılmadığına temas edilecektir.

1.1. Haber-i Vâhidin Bilgi Değeri

Peygamberimiz (s.a.v.) döneminde tek kişinin verdiği haberle amel edildiği ve o haberin ilim teşkil ettiği bilinen uygulamalardandır. Bu tür uygulamaların örneklerini Buhârî’nin *el-Camiu’s-sahihin*’de “el-Ahbâru’l-Âhâd” bölümünde bulmak mümkündür. Ayrıca, sahâbe ve tabiîn döneminde de adalet ve zabt vasıflarını taşıyan bir kimsenin rivâyeti geçerli sayılmış ve onunla amel edilmiştir. Haberin onu duyacak kişide uyandıracığı gönül yatkınlığı veya teknik tabiriyle ilim, daha çok dördüncü asırdan sonraki âlimlerden intikal eden bilgilere dayanmaktadır.¹⁷ Bu eserlerdeki ilgili konuların ele alınmasında Şâfiî’nin *er-Risâle*’de yer verdiği tartışmaların önemli ölçüde etkili olduğu söylenebilir. Burada haber-i vâhid zan ifade eder diyenlerin görüşlerine yer verdikten sonra haber-i vâhidin ilim ifade ettiğini iddia edenlerin argümanlarını değerlendireceğiz.

1.1.2. Haber-i Vâhid Zan İfade Eder Diyenler

Haber-i vâhidler zan ifade eder diyen âlimler aşağıdaki delilleri öne sürmektedirler:

“Birinci delil; haber-i vâhidler de ilim gerektirseydi bütün hepsinin ilim vermeleri îcab ederdi. Halbuki durum böyle değildir. İkinci delil; delillerin tesirleri müessirlere göredir. Biz benliğimizde haber-i vâhidleri duyunca böyle bir tesir göremiyoruz. Râvi istediği

¹³ Naim, *Hadis Usûlü*, 98.

¹⁴ Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, 21.

¹⁵ Tâhâ b. Muhammed Beykûnî, *el-Manzûmetü’l-Beykûniyye* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1433/2012), 8-9; Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, 24-26.

¹⁶ Yücel, *Hadis Usûlü*, 170.

¹⁷ Ali Osman Koçkuzu, *Rivayet İlimlerinde Haber-i Vâhidlerin İtikat ve Teşri Yönlerinden Değeri* (İstanbul: Ensar, 2014), 105.

İMAM ŞÂFİ'İNİN HABER-İ VÂHİDİ İTİKATTA DELİL OLARAK KULLANMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (er-Risâle Örneği)

kadar güvenilir olsun, bu sadece haberin doğruluk yönünü tercihe elverişli hale getirmektedir. Üçüncü delil; haber-i vâhid eğer ilim gerektirseydi, mütevâtirlerde olduğu gibi, İslâm, adalet vb. şartlar aranmazdı.”¹⁸

Haber-i vâhidin zan ifade ettiğini iddia edenlerin, haber-i vâhidi mütevâtir ile kıyasladıkları ve yukarıdaki delilleri ortaya attıkları görülmektedir. Ancak, zan ifade eden bir bilginin, kesin ilim ifade eden bir bilgiyle kıyaslanabilirliği tartışmaya açık bir konudur. Bu konu, usul ilmînin konusu olup bizim araştırmamızın dışında kaldığı için değerlendirmeye almamayı sadece görüşleri aktarmayı tercih ettik.

1.1.3. Haber-i Vâhid İlim İfade Eder Diyenler

Haber-i vâhidin ilim ifade ettiğini iddia eden Ahmed b. Hanbel, İbn Hazm gibi âlimlerin ortak görüşlerine göre, sika râvilerin, kendileri gibi sika râvilerden rivâyet ettikleri ve Rasûlullâh'a (s.a.v.) kadar ulaşan haberler haktır. Bunlar hem ilim hem de amel gerektirir. Şevkânî, Muhammed Zahid el-Kevserî gibi karineli haber-i vâhidin ilim ifade ettiğini söyleyen âlimlere göre, Buhârî ve Müslim gibi hadisçilerin *el-Câmi'u's-şâhih*'lerinde yer alan hadisler, hadisin değişik yollardan gelmiş rivâyetlere sahip olması, râvilerin diğer haber-i vâhid râvilerinde bulunmayan bazı meziyetlere sahip olması gibi karinelerle desteklenen haberler ilim teşkil eder.¹⁹

Dolayısıyla sıhhat derecesine ulaşan ve karinelerle desteklenen haber-i vâhidin hem ilim teşkil ettiği, hem de onunla amel etmeyi icap ettiği anlaşılmaktadır.

1.2. Haberi Vahidin Hücjet Oluşu

Haber-i vâhidin “zan” veya “ilim” ifade eder diyenlerin görüşlerine değindikten sonra haber-i vâhidin amelde ve itikatta hücjet olup olmadığının delil ve örneklerini ele alabiliriz.

Haber-i vâhidle amel konusu, daha yerinde bir ifadeyle zanla amel etme meselesi, çok detaylı bir konudur. İslam âlimlerinin çoğu ve özellikle hadisçiler haber-i vâhidle amel edilmesinin gerektiği konusunda ittifak etmişlerdir. Zira haber-i vâhidin inkâr edilmesi, dinin büyük bölümünün kabul edilmemesi anlamına gelecektir. İbadetlerimizin şart, rükün ve edasını daha çok haber-i vâhide dayanarak îfa etmekteyiz. Haber-i vâhidler inkâr edildiği takdirde büyük sıkıntılara sebebiyet verir. Zira ibadetlerimizin çoğu eksik kalacaktır. Sadece ibadetler değil, ahlak, edep, giyecek, içecek, muâşeret gibi gündelik hayat düzenimizde genel itibarıyla haber-i vâhidle gelen rivâyetlere göre oluşturmaktayız.²⁰

¹⁸ Koçkuzu, *Haber-i Vâhidlerin İtikat Yönlerinden Değeri*, 108.

¹⁹ Koçkuzu, *Haber-i Vâhidlerin İtikat Yönlerinden Değeri*, 108-117.

²⁰ Ferhâne bt. Alî Şuveyte, *Hüccetu Haberu'l-âhâd fi'l-akâid ve'l-ahkâm* (Medine: Câmiatü'l-İslâm, ts.), 38-52.

Konunun anlaşılabilmesi açısından bunu şöyle izah edebiliriz: “Gerek sîka râvinin aktardığı haber-i vâhiden gerek aklî istidlallerden gerekse başka bir ameliyeden kaynaklanmış olsun, bütün akıl sahipleri ‘zan’ ile amel konusunda ittifak etmişlerdir. Ticari ve sosyal ilişkilerden başlayarak, şahsi konular, savaş ve barışa dair hadiseler olsun, insani hareket ve faaliyetlerin geneli zanna dayanmaktadır. Şâyet insanlar bütün faaliyetlerini yakinî işlere hasredip zan ile amel etmeyi terk etmiş olsalardı yeryüzünde hareket ve faaliyet alanı kısıtlanır, kişisel ve toplumsal hayat sekteye uğrardı. İnsanın nefsinde zanla, dolayısıyla haber-i vâhitle amel etmesini sağlayacak bir içgüdüünün yaratılması Allah’ın nimetlerinden birisi sayılmaktadır.”²¹

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) ezan için Bilal-i Habeşî’yi görevlendirmesi ve Bilal’in ezanı okumasıyla namaz vaktinin girmesi,²² Kubâ’da namaz kılarken tek kişinin haberiyle kible yönünün değiştirilmesi,²³ tebliğ için değişik bölgelere elçiler göndermesi, elçilerin tebliğ ettiklerini işitenler için tebliğin geçerli olması ve onunla amel edilmesi,²⁴ şarap içen bir grubun yine tek kişinin getirdiği bir haberle içki küplerini dökmeleri ve şarabın haram olduğunu kabul etmeleri;²⁵ gibi uygulamalar asr-ı saadet döneminde tek kişinin rivâyetinin bağlayıcı olduğunu gösteren delillerdir. Örneğin, gönderdiği elçiler: ‘Tek kişinin getirdiği haber bizi bağlamaz. Peygamber te’kîd için bize başkalarını göndersin.’ şeklinde bir mukavemetle karşılaşmamışlardır. Elçilerin sözüne inanılmış ve onunla amel edilmiştir. Aynı şekilde kible yönünün değiştiğini, içkinin haram olduğunu söyleyen sahâbenin haberi kabul edilmiştir ve haberi veren sahâbe, ‘Peygamber’e (s.a.v.) soracağız, doğruysa kabul ederiz.’ diye bir itirazla karşılaşmamıştır.

Sahâbenin bilhassa Râşid halifelerin zaman zaman tek kişinin rivâyet ettiği hadisleri kabul ettikleri görülmektedir. Hatta onlar bazen kendi görüşlerinden vazgeçip tek kişinin rivâyet ettiği haberle amel etmişlerdir. Bunun örneklerinden biri Hz. Ömer zamanında uygulanan parmak kesme diyetidir. Rasûlullâh’ın (s.a.v.) Amr b. Hazm’a yazdığı bir mektupta farklı olduğu anlaşılınca Hz. Ömer bu uygulamadan vazgeçmiştir.²⁶ Yine Hz. Ömer’in cenin öldürülmesi ve bunun hükmü ile ilgili kendi görüşünden vazgeçip onunla hadis rivâyet eden bir sahâbenin sözüyle amel etmesi,²⁷ Hz. Osman’ın bir kadının rivâyet

²¹ Muhammed Salih Ekinci, *Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet*, çev. Metin Yiğit (İstanbul: Rağbet, 2015), 173.

²² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî el-Buhârî, *el-Câmi’u’ş-şâhîh*, thk. Muhammed Tâmir (Kahire: Dâru’l-Hadis, 1432/2011), "Haber-i Vâhid", 1.

²³ Buhârî, "Haber-î Vâhid", 1; Ebû’l-Hüseyn b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî Müslim, *el-Câmi’u’ş-şâhîh* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1430/2010), "Mesâcid", 526.

²⁴ Buhârî, "Haber-i Vâhid", 4.

²⁵ Buhârî, "Haber-i Vâhid", 1; Müslim, "Eşribe", 1980.

²⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *er-Risâle*, çev. Abdulkadir Şener, İbrahim Çalışkan (Ankara: TDV, 2017), 231.

²⁷ Şâfiî, *er-Risâle*, 233.

**İMAM ŞÂFİ'İNİN HABER-İ VÂHİDİ İTİKATTA DELİL OLARAK KULLANMASI ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME (er-Risâle Örneği)**

ettiği hadise göre hüküm vermesi²⁸ vb. örnekler sahâbenin tek kişinin rivâyetiyle amel ettiklerini göstermektedir.

1.2.1. Haber-i vâhidin İtikatta Hüccet Oluşu

Haber-i vâhidin zan ifade ettiğini öne sürerek bazı İslâm âlimleri akâid ile ahkâmı birbirinden ayırt ederek haber-i vâhidi itikatta delil olarak kabul etmemişlerdir. Ancak, bu ayırımın tarihi sürecine bakılırsa doğru bir ayırım olmadığı ifade edilebilir. Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok âyette iman ile amel bir arada zikredilmiş olup bunlar arasında herhangi bir ayırım yapılmamıştır “İman edip sâlih amel işleyen...” diye başlayan âyetlere Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde rastlamak mümkündür. Ayrıca, gerek Hz. Peygamber gerekse sahâbe dönemindeki uygulamalara baktığımızda akâid-ahkâm ayırımı diye bir uygulama tespit edilmemiş, haber sıhhat şartlarını taşıdığına akâid olsun ahkâm olsun onunla amel edilmıştır.²⁹ Şâfiî, Buharî gibi İslâm âlimleri de delil bakımından akâid-ahkâm ayırımına işaret etmemişlerdir. Bu ayırım daha sonra kelâmcılar tarafından ortaya atılmıştır.³⁰

“İtikadî konular” ya da “amelî konular” şeklinde bir ayırım selef ulemâsının kabul etmediği bir husustur. Bu konuda İbnu'l-Kayyım şunları söylemektedir: “Bu ayırım, ümmetin ittifakı ile batıldır. Çünkü İslam ümmeti amelî hususlarda haber-i vâhidi delil kabul ettiği gibi, itikadî hususlarda da kabul etmiştir. Nitekim sahâbe, tabiîn, onlardan sonra gelen hadis ve sünnet ehli, Allah'ın sıfatları, isimleri, kader ve ahkâm ile ilgili konularda haber-i vâhidi delil olarak kullanmışlardır. Onların hiçbirinden, Allah'tan, O'nun isim ve sıfatlarından söz eden hadisleri değil de sadece ahkâmı haber-i vâhidi delil kabul ettiklerine dair bir şey nakledilmemiştir. Amel, sadece organların işlevleri değildir. Bilakis organların işlevlerinin esası kalple yapılanlardır. Organların ameli kalbin amelîne tâbidir. Bütün ilmî meseleler kalbin imanı, tasdiki ve sevgisine bağlıdır. İşte amel budur; hatta bu, amelin aslıdır. Bu, kelâmcıların çoğunun iman meselesinde gafil oldukları bir husustur ki, imanı amelden yoksun sırf tasdikten ibaret zannederler. İlmî meseleler amelî, amelî meseleler de ilmîdir. Çünkü hüküm koyan Allah, mükelleflerden ilimsiz ameli, ilmî meselelerde de amelsiz ilmî istemekle yetinmemiştir.”³¹

Haber-i vâhidin ilim teşkil ettiğini ve itikatta delil olduğuna dair şu âyetler hüccet olarak getirilebilir: “Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminde bir grup dinde (dinî ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki, sakınırlar.”³² Âyette

²⁸ Şâfiî, *er-Risâle*, 239.

²⁹ Şuveyte, *Hüccetu Haberi'l-âhâd*, 54; Ahmed b. Mahmûd b. Abdülvehhâb Şankîfî, *Haberü'l-Vâhid ve Hücciyetihî* (Medine: Câmiatü'l-İslâm, 1422/2002), 255.

³⁰ Muhamed b. Abdullah el-Vuheybî, *Akidede Âhâd Haberin Delil Olması ve Muhaliflerin Şüphelerinin Giderilmesi*, çev. Vahdettin İnce (İstanbul: Guraba, 2005), 14.

³¹ Nâsırüddin el-Elbânî, *Hadisin İtikatta Delil Oluşu*, çev. Mehmet Kubat (İstanbul: Beka, 2016), 85-86.

³² *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, çev. Mustafa Çağrı vd. (Ankara: DİB, 2017), et-Tevbe 9/122.

geçen tâife kelimesi tek kişi için de kullanılır. Bu kişi ilim öğrenip, savaştan sağ kalıp dönenlere ilim öğretecektir. Eğer tek kişinin haberi ilim ifade etmeseydi Allah onu emretmezdi.³³ Dolayısıyla haber-i vâhidin ilim ifade etmesi hem itikatta hem de amelde olur. Zira savaştan dönenler sadece amelle ilgili hususlarda değil, itikatla ilgili hususlarda da uyaracaklardır.

Kur'ân-ı Kerim'de: "Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın."³⁴ buyurmuş ve âyeti kerime zann-ı gâlibi ifade etmesi durumunda fâsığın verdiği haberle amel edilebileceğini belirtmektedir. Ayrıca, âyetin mefhum-u muhalefetinden hareketle âdil bir kimsenin verdiği haberi araştırmak gerekmez.³⁵ Bu bağlamda fâsık olmayan bir râvinin verdiği haberi kabul edip onunla amel etmek, o haber itikat içeriyorsa ona inanmak gerektiği kanaati bu vesile ile oluşmaktadır. Başka bir âyette de: "Eğer bilmiyorsanız bilenlere sorun."³⁶ buyrulmaktadır. Kur'ân'da, "sayıları tevâtüre varan topluluğa sorunuz" veya "amelde bilmediğinizi sorun, itikatta bilmediğinizi sormayın" gibi bir ifade kullanılmamaktadır. Öyleyse sorulan sorunun muhatabı olan kimse tek kişi dahi olsa verilen cevap yeterli olacaktır.³⁷

Âyetlerin zâhirinden herhangi bir ahkâm akâid ayrımından söz edilmediği, Kur'ân'ın mesajı mutlak ve genel olduğu anlaşılmaktadır.

Haber-i vâhidi itikatta kabul etmeyenler, müşrikler hakkında nazil olan, "Onlar (putperestler) sadece zanna ve nefislerinin arzularına tabi oluyorlar."³⁸, "Şüphesiz zan, hakikat namına hiçbir şey ifade etmez."³⁹ âyetlerini delil olarak öne sürerler. Ancak, bu âyetlerde sözü edilen zan, zann-ı gâlib değil, mutlak zandır. Dinen kabul edilmesi câiz olmayan zann; yalanla ve tahminle aynı anlamda olan, bilgiden yoksun sözlük anlamındaki zandır.⁴⁰

Hem ahkâm hem de akâid içeren birçok hadis vardır. Böyle bir durumda hadisin içerdiği ahkâmı kabul edip akâidi kabul etmemek doğru olmaz. Örneğin, Peygamberimiz (s.a.v.) bir hadislerinde, teşehhüt duasından sonra, kabir azabı, cehennem, hayat ve ölüm fitnesi ile Deccâlin fitnesinden Allah'a sığınmamızı buyurmuştur.⁴¹ Buradaki hadis hem amele

³³ Koçkuzu, *Haber-i Vâhidlerin İtikat Yönlerinden Değeri*, 113.

³⁴ el-Hucurât 49/6

³⁵ Ekinci, *Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet*, 177-178.

³⁶ en-Nahl 16/43

³⁷ Hamdi Gündoğar, *İslam İtikadında Sünnet* (İstanbul: Çıra, 2014), 67.

³⁸ en-Necm 76/23

³⁹ en-Necm 76/28

⁴⁰ Abdullah Ünalın, "Eş'arîlikte Haber-i Vâhidin Bilgi Değeri", *Uluslararası İmam Eş'arî ve Eş'arîlik Sempozyumu Bildirileri* (İstanbul: Beyan, 2015), 2/721.

⁴¹ Buhârî, "Ezan", 149; Müslim, "Mesâcid", 587.

İMAM ŞÂFİ'İNİN HABER-İ VÂHİDİ İTİKATTA DELİL OLARAK KULLANMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (er-Risâle Örneği)

hem de itikada yönelik bir bilgi ihtiva etmektedir. Hadisin içerdiği hükmü yapıp, akîde ile ilgili hususa inanmamak doğru olmayacaktır.⁴²

Akîde ile amelin birlikte olması gerektiğini belirten bir diğer husus, Allah'ın farz kıldığı ibadetlerdir. İbadetlerin farz olduklarına inanmayarak, başka gâye ve düşüncelerle ifâ edilmesi durumunda bir değeri kalmayacaktır. Amel etmek için önce o amelin hükmüne inanılması gerektiği, inanılmadan yapılan amelin herhangi bir hüküm ifade etmeyeceği kanaatindeyiz.

Haber-i vâhidin ilim ifade etmez görüşünü kabul etmek Hz. Peygamber (sav) akâid meseleleriyle ilgili pek çok hadisini reddetmek manasına gelebilir. Kader ve kaza, rızık, ecel, kabir azabı, kıyamet halleri, sırat, mîzan, cennet, cehennem gibi birçok itikadî konular "Âhâd" yolla bize haber verilmektedir. Âhâd haberi inkâr etmek bu tür meselelerin de inkârını gerektirir. Ayrıca, haber-i vâhidin ilim ifade etmediğini söyleyenlerin, şiiirden, tarihten haber verdikleri de ilim teşkil etmez. Zira, onların zikrettikleri bütün bu şeyler âhâd yolla nakledilmiştir.⁴³

2. İmam Şâfiî ve Haber-i Vâhid

İmam Şâfiî, Rasûlullâh'dan (s.a.v.) gelen haberleri haberi amme ve haberi hassa diye ikiye ayırmaktadır. Haberi amme; namazların sayısı, ramazan orucu, zinanın haramlığı vb. herkesin bilmesi gereken hükümler gibi büyük kitlelerin birbirine naklederek Rasûlullâh'dan (s.a.v.) aldıkları haberlerdir. Haber-i vâhid olarak da isimlendirilen haberi hassayı bilmekte halk değil, sadece hükümlerin teferruatını bilmeye muktedir olan âlimler sorumludur.⁴⁴

İmam Şâfiî, haber-i vâhid konusunu belli bir disiplin içinde ele almış ve *Risâle*'de haber-i vâhîde özel bir başlık açarak haber-i vâhidin hüccet olduğunu örneklerle ispat etmeye çalışmıştır.⁴⁵

2.1. Şâfiî'nin Haber-i Vâhidin Hüccetliğini Savunması

Şâfiî, *er-Risâle*'de haber-i vâhîdi, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ulaşacak şekilde ya da bir râvide nihâyet bulacak tarzda tek kişinin yine tek kişiden rivâyet ettiği hadis diye tanımlar, haber-i vâhidin kabul olması için bir kısım şartların bulunması gerektiğini ifade eder ve söz konusu şartları şöyle sıralar: Dinde güvenilir ve sözünde doğru olmakla tanınmış olması, rivâyet ettiği şeye kuvvetle aklının ermesi, manaya göre rivâyet ediyorsa lafız bakımından hadisin manasını değiştirecek olan hususları bilmesi, manayı bilmiyorsa hadisi işittiği gibi harfi harfine rivâyet etmesi, eğer ezberinden rivâyet ediyorsa hadisi

⁴² Vuheybî, *Akîdede Âhâd Haberin Delil Olması*, 38.

⁴³ Gündoğar, *İslam İtikadında Sünnet*, 79-80.

⁴⁴ İshak Emin Aktepe, *İmam Şâfiî Sünnet Müdafası* (İstanbul: Polen, 2017), 91.

⁴⁵ Şâfiî, *er-Risâle*, 205-254.

tam olarak hıfz etmesi, yazılı bir malzemedan rivâyet ediyorsa kitabına sahip olan biri olması, hadis bilginleriyle bir hadiste ortak ise, kendisi de onların hadisine uygun bir haber nakletmiş olması, güvenilir râvilerce yapılan rivâyetlere muhalif şeyler nakleden bir müdellis olmaması. Birinden haber-i vâhidi rivâyet eden kimsenin üstündeki râvilerin de sened bakımından böyle olması gerektiğini açıklar.⁴⁶

Haber-i vâhidin delil oluşu, bir haber nassına veya bir haberin delâletine yahut bir icmâya dayanarak ispat edilebileceğini söyleyen Şâfiî, *er-Risâle*'de ilk olarak Peygamberimiz'in (s.a.v.): "Benden bir söz işitip onu belleyip başkalarına aktaranın Allah yüzünü ak etsin. Nice bilgili kimseler vardır ki, o bilgisini kendisinden daha bilgili birisine nakleder. Şu üç gurup, kalbi saf, sağlam ve hak üzere olup insan hiç aldanmaz: Yaptığı her şeyi ihlas ve samimiyetle yapan kişi, müslümanların önder ve liderlerine nasihat eden kimse, cemaatin gerekliliğine inanan kişi ki, bu üç şeyin hepsi davet kapsamındadır."⁴⁷ hadisi ile başlamış ve ondan yapılan rivâyetin; ya bir şeyin helal veya haram olduğunu, ya uygulanacak bir cezayı veya din ve dünya işleri hakkında bir nasihati ihtiva etmekte olduğunu belirtmekle devam etmiştir.⁴⁸ Burada Şâfiî, hadis rivâyet etmenin önemine atıf yapmış ve o hadisin değişik konularda olabileceğini söylemiştir.

İmam Şâfiî, İslam hukukçularının haber-i vâhidi kabul etme konusunda ihtilâfa düştüklerini bilmediğini, onların hepsi aynı kanaate sahip olduklarını; bir kimse "eskiden beri ve günümüzde Müslümanlar, haber-i vâhidi kabul etme konusunda birleşmişlerdir. Zira müslümanların fakihlerinden onu reddeden kimse bilinmemektedir" derse, onun sözüne katıldığını dolayısıyla haber-i vâhidin kendisi için de bağlayıcı olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁹

Şâfiî başka bir yerde, "Dikkat edin! Sizden birinizi; emrettiğim veya yasakladığım konulardan birisi kendisine ulaşınca koltuğuna yaslanmış durumda iken, bilmiyorum Allah'ın kitabında ne bulursak ona uyarız (hadisleri tanımayız derken) bulmayayım."⁵⁰ hadisini zikrederek Hz. Peygamber'den (s.a.v.) nakledilen bir haberin müslümanlar için bağlayıcı olduğunu ifade etmiştir.⁵¹ Yine Şâfiî, Peygamber, sahâbe ve tabiîn zamanından örnekler vererek haber-i vâhid ile amel edilir tezinde selefin de anlayışının bu olduğunu îzah etmeye çalışmıştır.⁵²

⁴⁶ Şâfiî, *er-Risâle*, 205-206.

⁴⁷ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân ed-Dârimî, *Sünen*, thk. Mustafa Deyb el-Buğâ (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412/1991), "Mukaddime", 24; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünen* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1433/2012), "Menâsik", 76; Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre et-Tirmizî, *Sünen* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1437/2016), "İlim", 7.

⁴⁸ Şâfiî, *er-Risâle*, 221.

⁴⁹ Şâfiî, *er-Risâle*, 247.

⁵⁰ İbn Mâce, "Mukaddime", 2; Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *Sünen* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1437/2016), "Sünnet", 6; *Tirmizî*, "İlim", 10.

⁵¹ Şâfiî, *er-Risâle*, 222.

⁵² Şâfiî, *er-Risâle*, 245-246.

İMAM ŞÂFİ'İNİN HABER-İ VÂHİDİ İTİKATTA DELİL OLARAK KULLANMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (er-Risâle Örneği)

Kubalıların tek kişinin haberiyle kıblelerini değiştirmeleri, şarap içmek için toplanmış bir gruba Ebu Talha'nın içkinin haram olduğunu söylemesi üzerine içki küplerini kırmaları, Hz. Ebubekir'in hicrî 9. yılda hac emiri olarak tayin edilmesi, Hz. Ömer'in cenin ile ilgili bir meselede kendi görüşünden vazgeçip tek kişinin rivâyetiyle hükmetmesi, yine Hz. Ömer'in Mecûsîler hakkında uygulayacağı hüküm konusunda Abdurrahman b. Avf'ın rivâyetini geçerli sayması, Hz. Osman'ın, imamlığına ve ilmine rağmen muhacir ve ensarin arasında bir kadının haberine göre hükmetmesi vb. uygulamalar Şâfi'nin *Risâle*'de haber-i vâhid ile amel edildiğine dair sunduğu örneklerdir.⁵³

İmam Şâfi'nin burada açıklamaya çalıştığı, eğer tek kişinin haberi hüccet olmasaydı ne Peygamber ne sahâbe ne de onlardan sonrakiler böyle bir haberle amel ederdi sabitesidir. Nitekim kıblenin değiştiği, içkinin haram olduğu haber verilirken, sahabeler tek kişinin ifadesiyle hüküm verirken hiçbir itirazla karşılaşmamış, rivâyet edilen haberi araştırmak veya Hz. Peygamber'e (s.a.v.) sorup teyit etmek yerine mübelliğin tebliği hüccet sayılıp onunla amel edilmiştir.

Şâfi, arz hadisi olarak bilinen "hadis olarak bize geleni Kur'an'a arz ederiz. Ona uyarsa alırız, uymazsa almazız" şeklindeki rivâyeti sahih kabul etmemiş, rivâyetin Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sabit olmadığını, meçhul bir kimseden munkatı' olarak nakledildiğini beyan etmiştir.⁵⁴ Şâfi'ye göre sünnet, kıyasa veya başka bir şeye arz edilemez. Bilakis bütün insanların sözleri sünnete tabidir.⁵⁵

2.2. İmam Şâfi'nin Kelâm Hakkındaki Görüşleri

Şâfi'nin kelâm ilgili görüşlerini *er-Risâle*'de doğrudan rastlamak mümkün değildir. Ancak, Şâfi'nin bu konudaki yaklaşımıyla ilgili gelen rivâyetlere bakılırsa, kelâm ilmine oldukça mesafeli davrandığını, bu ilimle uğraşanları ağır bir dille eleştirdiğini, insanları kelâm ilmiyle uğraşmaktan menettiğini görmekteyiz. Kelâm ile ilgilenen hiçbirinin felah bulmadığını, kelâm ehlinin birbirini lanetleyip tekfir ettiğini belirtmekle birlikte birçok itikadî meselede kelâmcıların görüşlerini reddetmektedir. Kelâm meselelerine çok iyi vâkif olduğunu, istediği zaman muhâliflerine reddiye yazabileceğini söylemekte iddialı olan Şâfi, ancak kelâm ilmini kerih gördüğü ve kelâmcı olarak anılmak istemediği için böyle bir şeye girişmediğini ifade etmiştir. Şâfi, kelâm konusundaki münakaşalardan uzak durmuş, bir gün bir tartışmada konu uzayıp karşı taraf meseleyi kelâma taşıyınca; "Bunu bırak, bu, kelâmi bir meseledir" deyip onu susturmuştur. Yine bir gün bir mutezilî ile girdiği bir münazaradan ötürü pişman olup tövbe etmiş ve "Allah, bir insana şirk hariç

⁵³ Şâfi, *er-Risâle*, 222-239.

⁵⁴ Şâfi, *er-Risâle*, 133.

⁵⁵ Aktepe, *İmam Şâfi Sünnet Müdafaası*, 119.

bütün günahların kapısını açması ona kelâmdan bir şey vermesinden daha hayırlıdır.” buyurmuştur.⁵⁶

Şâfiî, kelâmcılar hakkındaki görüşünü bir benzetmeyle şöyle ifade eder: “Kelâmcılar hakkındaki kararım, onlara ağaç dallarıyla vurulup deveye ters bindirilmeleri ve aşiret aşiret, kabile kabile dolaştırılmalarıdır. Bu arada ‘işte bu, kitap ve sünneti terk edip kelâma sarılanın cezasıdır.’ diye bağırılır.”⁵⁷

Başta itikâdi meseleler olmak üzere bütün dînî meselelerin vahiy ve sünnet kaynaklı bilgi çerçevesinde izah edilmesi gerektiği düşüncesinde olan Şâfiî, ehl-i kelâmın itikat meselelerini, kitap ve sünnetten uzak rasyonel bir biçimde ele aldığı kanaatindedir. İtikâdî esasların te’vile kaçmadan nasslarda belirtildiği şekilde benimsenmesi gerektiğini söyleyen Şâfiî’ye göre kulun görevi, Allah’ın rızasını kazanmaya vesile olacak amellere yapışıp, Allah hakkında konuşmak gibi haddi aşan mülahazalardan uzak durmaktır. Bir münazarada imanın söz ve amelden oluştuğu, imanın artıp eksildiği tezlerini başarıyla savunup muhatabına üstün gelen Şâfiî’nin, amel merkezli bir din anlayışını benimsediği anlaşılmaktadır.⁵⁸

2.3. İmam Şâfiî’nin Haber-i vâhidi İtikadda Hüccet Sayması

Haber-i vâhiddeki itikat amel ayrımı çalışmada daha önce bahsedildiği üzere İslâm âlimleri gibi Şâfiî’nin de benimsemediği bir ayrımdır. Ayrıca, Şâfiî’nin kelâm ilmîne karşı olan mesafesi de böyle bir ayrım yapmayı zorlaştırmaktadır. Şâfiî’nin *er-Risâle*’deki bazı ifadelerinden haber-i vâhidi itikatta delil olarak kullandığı söylenebilir.

Şâfiî, *er-Risâle*’de haber-i vâhidin delil olduğuna Kur’ân’dan bazı âyetleri zikrederek ispat etmeye çalışmaktadır. Nuh, İbrahim, İsmail, Hud, Salih, Şuayb, Lut, Hz. Muhammed (s.a.v.) gibi Peygamberlerin Allah tarafından birer kişi olarak gönderildiklerini,⁵⁹ Son Peygamber’in de (s.a.v.) İslâm’a davet için elçilerini tek olarak seçtiğini, vali ve kumandanlarını bir kişi olarak atadığını belirtmektedir. Eğer tek kişinin rivâyeti bağlayıcı olmasaydı, Allah’ın, Rasûllerini, Peygamber’in de elçi ve kumandanlarını birer kişi olarak değil de grup olarak göndermesi gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁰

Allah tarafından gönderilen peygamberler olsun, Rasûlullâh tarafından tayin edilen elçiler olsun, gönderildikleri kavim ve yerlere tam yetkili olarak gönderilmiştir. Peygamberin veya elçinin verdiği her haber, her bilgi kabul edilmiş, o bilginin veya haberin doğruluğu noktasında araştırma cihetine gidilmemiştir. Peygamberler ve elçiler gönderildikleri kavim ve beldelerde, öncelikle insanları imana, Allah’a inanmaya

⁵⁶ Tâlat Koçyiğit, *Hadisçilerle Kelâmcılar Arasındaki Münakaşalar* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ts.), 254-255.

⁵⁷ Aktepe, *İmam Şâfiî Sünnet Müdafası*, 15.

⁵⁸ Aybakan, “Şâfiî”, 38/227.

⁵⁹ Şâfiî, *er-Risâle*, 237-239.

⁶⁰ Şâfiî, *er-Risâle*, 226-230.

**İMAM ŞÂFİ'İNİN HABER-İ VÂHİDİ İTİKATTA DELİL OLARAK KULLANMASI ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME (er-Risâle Örneği)**

çağırılmışlar, ondan sonra amelle ilgili bilgileri tebliğ etmişler. Eğer tek kişinin haberi itikatta hüccet olmasaydı, tek kişi olarak gönderilen elçiler insanları imana, Allah'a nasıl davet ederlerdi? Bunu bir topluluğun yapması gerekmez miydi? Bu durumda elçinin verdiği bir haberi amel ve itikat diye iki gruba ayırıp, birini kabul edip birini kabul etmemek bizi mantık ilkeleriyle çeliştiği sonucuna götürmektedir.

Âdil, güvenilir, dürüst olarak bildiğimiz birinin bir sözünü kabul edip, bir sözünü kabul etmemek tutarsızlıktır. Şâfiî de bu konuya değinmekte ve şöyle demektedir: “Bir bilginin; sık sık haber-i vâhidi ileri sürerek şu helaldir bu haramdır dediği halde, aynı şartları taşıyan başka bir haberi reddetmesi caiz olmaz; ancak ona muhalif bir hadis biliyorsa veya kendisinin işittiği hadis ve râvisinin, farklı rivâyette bulunan kimseden daha güvenilir olduğuna inanıyorsa ya da o hadisi rivâyet eden kimse hadis hafızı değilse veya ona göre şüpheli biri ise, yahut hadis iki manaya gelir o da te'vil ederek bu manalardan birini tercih ediyorsa caiz olur. Akıllı bir fakihin bir kez veya defalarca haber-i vâhide göre sünnet saydığı şeyi, sonra benzeri veya daha güvenilir bir haber dolayısıyla, Kur'ân yorumcularının yaptığı gibi uygun bir yorum tarzı, râviye yönelik bir töhmet ya da ona muhalif bir habere dair bir bilgi olmaksızın bırakmasını farz etmesi caiz olmaz.”⁶¹ Şâfiî'nin, söz konusu sözlerinde “şu helaldir, bu haramdır” ifadesinin ahkâma, “aynı şartları taşıyan bir haberi reddetmesi” sözünün de akîdeye yönelik olduğu sonucuna varılabilir.

Şâfiî'nin, *Risâle*'de Süfyan b. Uyeyne < Amr b. Dinâr < Saîd b. Cübeyr vasıtasıyla İbn Abbâs'tan naklettiği şu rivâyet haber-i vâhidi itikatta hüccet olarak kullandığının gösterir. “Saîd b. Cübeyr şöyle der: ‘İbn Abbas’a dedim ki: Nevfel el-Bekâlî Hızır'ın arkadaşı Mûsâ'nın, İsrâiloğullarının Mûsâ'sı olmadığını sanıyor. Bu doğru mu? İbn Abbas da Allah düşmanı yalan söylemiş, dedi ve ilave etti: Ubey b. Ka'b bana şöyle haber verdi: Hz. Peygamber bize hitap etti; sonra Mûsâ ile Hızır meselesini anlattı. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) üslûbunda Mûsâ'nın Hızır'ın arkadaşı olduğuna delalet eden bir şey vardı.’ İbn Abbas, fikhına ve takvasına rağmen, Ubey b. Ka'b'in Hz. Peygamber'den naklettiği haberi sabit görüyor; hatta ona dayanarak bir Müslümanı yalanlıyor.”⁶²

İbn Mâce, *Sünen*'inde İsa Peygamber ile ilgili bir rivâyet tahrir etmiş, söz konusu rivâyetin isnad zincirinde İmam Şâfiî de yer almıştır. Rivâyet şöyledir: “İşler giderek zorlaşacak, dünya zamanla karışacak, insanların cimriliği artacak, kıyamet ancak kötü insanların üzerine kopacak, hidâyete erecek kişi sadece İsa b. Meryem olacaktır.”⁶³

İmam Şâfiî'nin, kendi *Müsned*'inde naklettiği şu rivâyetler de haber-i vâhidi itikatta delil olarak kullandığına dair tezimizi kuvvetlendirir kanaatindeyiz. Söz konusu rivâyetler şöyledir: “Dikkat edin! Dünya hazır bir maldır. İyi de günahkâr da ondan yer. Dikkat edin!

⁶¹ Şâfiî, *er-Risâle*, 247.

⁶² Şâfiî, *er-Risâle*, 240.

⁶³ İbn Mâce, *İbn Mâce*, “Fiten”, 24 (H. No: 4039).

Muhakkak ki ahiret, sadık bir eceldir. Kâdir olan Allah, onu gerçekleştirecektir. Dikkat edin! Muhakkak güzel şey tamamıyla cennettir. Dikkat edin! Muhakkak ki şer, tamamıyla cehennemdedir. Dikkat edin! Sizler Allah'tan sakınarak amel edin. Bilin ki sizler amellerinize arz edileceksiniz..."⁶⁴ "...Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: Şüphesiz ki, Rûhu'l-Emin (Cebrâîl) benim kalbime üfledi ki; hiçbir can rızkını tamamlamadan ölmeyecektir. Şu hâlde rızık talebinizi güzel yapınız"⁶⁵

Rivâyetlerdeki kıyamet, İsâ b. Meryem, rızık, ahiret, cennet, cehennem, ecel gibi kavramlar itikatla ilgili olup Şâfiî bunları âhâd yolla aktarmıştır. Söz konusu rivâyetleri eserinde nakleden Şâfiî'nin âhâd haberi itikatta hüccet olarak kullandığı anlaşılmaktadır.

Sonuç

Çalışmamızda, haberin mütevâtir ve âhâd olmak üzere iki kısımdan oluştuğu mütevâtir haberin hüccet olup bu konuda önemli herhangi bir ihtilafın olmadığı tespit edilmiştir. Haber-i vâhidin" hüccet oluşu konusunda ise muhtelif görüşler öne sürülmüş, söz konusu görüşler hicri ilk asırlarda herhangi bir alana yönelik olmadan mutlak anlamda algılanmıştır.

Haber-i vâhidin hüccet olması konusunda amel-itikad ayrımının müteahhir dönem kelâm anlayışının ürünü olduğu saptanmıştır. Şâfiî'nin de içinde yaşadığı asırda böyle bir ayrımın söz konusu olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla böyle bir ayrımın sonraki âlimlerin görüşü olduğu, bu görüşün ilk dönem kaynaklarda herhangi bir dayanağının olmadığı sonucuna varılmıştır.

İmam Şâfiî'nin haber-i vâhidi savunma çabası, öne sürdüğü dayanaklar haber-i vâhidin hüccet oluşu üzerine görüşlerini destekler nitelikte argümanlardır. Şâfiî'nin kullandığı ifadelerden haber-i vâhidi hem itikat hem amelde hüccet saydığı kanaatine sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda haber-i vâhidi amelde kabul edip itikatta kabul etmemek görüş itibarıyla mantık ilkeleriyle de çeliştiği, bir konuda birinin haberine güvenilecekse başka bir konuda da onun kabul edilmesi gerektiği görüşünün daha tutarlı olduğu sonucuna varılmıştır.

⁶⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *el-Müsned*, çev. Seyfullah Erdoğmuş (İstanbul: Sağlam, 2015), 749.

⁶⁵ Şâfiî, *el-Müsned*, 749.

İMAM ŞÂFİ'İNİN HABER-İ VÂHİDİ İTİKATTA DELİL OLARAK KULLANMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (er-Risâle Örneği)

Kaynakça

- Aktepe, İshak Emin. *İmam Şâfiî Sünnet Müdafası*. İstanbul: Polen, 2017.
- Aybakan, Bilal. "Şâfiî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/223-233. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Bedir, Murteza. "er-Risâle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/117-119. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Bevkûnî, Tâhâ b. Muhammed. *el-Manzûmetü'l-Beykûniyye*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1433/2012.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-. *el-Câmi'u's-şâhîh*. thk. Muhammed Tâmir. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1432/2011.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân ed-. *Sünen-i Dârimî*. çev. Abdullah Parlıyan. İstanbul: Konya Kitapçılık, 2011.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünen*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1437/2016.
- Ekinçi, Muhammed Salih. *Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet*. çev. Metin Yiğit. İstanbul: Rağbet, 3. Basım, 2015.
- Elbânî, Nâsırüddin el-. *Hadisin İtikatta Delil Oluşu*. çev. Mehmet Kubat. İstanbul: Beka, 2016.
- Gündoğar, Hamdi. *İslam İtikatında Sünnet*. İstanbul: Çıra, 2. Basım, 2014.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni. *Sünen*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1433/2012.
- Koçkuzu, Ali Osman. *Rivâyet İlimlerinde Haber-i Vâhidlerin İtikat ve Teşri Yönlerinden Değeri*. İstanbul: Ensar, 2. Basım, 2014.
- Koçyiğit, Tâlat. *Hadis Usûlü*. Ankara: TDV, 12. Basım, 2013.
- Koçyiğit, Tâlat. *Hadisçilerle Kelâmcılar Arasındaki Münakaşalar*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ts.
- Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir. çev. Mustafa Çağrı vd. 5 Cilt. Ankara: DİB, 6. Basım, 2017.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-şâhîh*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1430/2010.
- Naim, Ahmet. *Hadis Usûlü*. İstanbul: Ravza, 2009.
- Okuyucu, Nail. *İmam Şâfiî*. Ankara: Anadolu Ay, 2020.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-. *el-Müsned*. çev. Seyfullah Erdoğan. İstanbul: Sağlam, 2. Basım, 2015.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *er-Risâle*. Ahmed Muhammed Şâkir. Mısır: y.y.1357/1938
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-. *er-Risâle*. çev. Abdulkadir Şener, İbrahim Çalışkan. Ankara: TDV, 5. Basım, 2017.
- Şankî, Ahmed b. Mahmûd b. Abdülvehhâb. *Haberü'l-Vâhid ve Hücciyetuhu*. Medine: Câmiatü'l-İslâm, 1422/2002.
- Şuveyte, Ferhâne bt. Alî. *Hüccetu Haberi'l-âhâd fi'l-akâid ve'l-ahkâm*. Medine: Câmiatü'l-İslâm, ts.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-. *Sünen*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1437/2016.
- Ünal, İsmail Hakkı vd. *Hadis El Kitabı*. ed. Zişan Türcan. Ankara: Grafiker, 2016.
- Ünal, Abdullah. "Eş'arilikte Haber-i Vâhidin Bilgi Değeri". *Uluslararası İmam Eş'arî ve Eş'arilik Sempozyumu Bildirileri*. C. 2. İstanbul: Beyan, 2015.
- Vuheybî, Muhammed b. Abdullah el-. *Akidede Âhâd Haberin Delil Olması ve Muhaliflerin Şüphelerinin Giderilmesi*. çev. Vahdettin İnce. İstanbul: Guraba, 2005.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Usûlü*. İstanbul: İFAV, 31. Basım, 2017.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân ed-. *Sünen*. thk. Mustafa Deyb el-Buğâ. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412/1991.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni. *Sünen*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1433/2012.
- Koçyiğit, Tâlat. *Hadis Usûlü*. Ankara: TDV, 12. Basım, 2013.
- Naim, Ahmet. *Hadis Usûlü*. İstanbul: Ravza, 2009.
- Tîbî, Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed et-. *el-Hulâsa fi usûli'l-hadîs*. thk. Ebû Âsım el-Eserî. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1430/2009.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-. *Sünen*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1437/2016.
- Useymîn, Muhammed b. Sâlih b. el-. *Mustalahu'l-Hadîs*. Kahire: Mektebetü'l-İlm, 1415/1994.
- Ünal, İsmail Hakkı vd. *Hadis El Kitabı*. ed. Zişan Türcan. Ankara: Grafiker, 2016.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Usûlü*. İstanbul: İFAV, 31. Basım, 2017.